

TUDOMÁNY – Az év ismeretterjesztő tudosa ötéves koráig egy szót sem szolt

Na de professzor úr!

Mindössze két kilométeren múlt, hogy Magyarországra szülessen, de ez a két kilométer a magyar–jugoszláv határ túoldalára, Horgosra esett. Így lett kisebbségi, amit nemigen érzélt, hiszen Horgoson szinte mindenki magyar volt. Kiss László csillagász-akadémikus a 2020-as év ismeretterjesztő tudosa lett a tudományos újságírók szavazatai alapján.

ÖTVÖS ZOLTÁN

Kiss László nyiladozó elméjének a könyvek mutatták meg, hogy az otthoni magyar szó mellett más valóság is létezik. A családi könyvtárban volt egy szép, színes, látványos csillagászati könyv, amelyből egy szót sem értett. Zarábri kiadó jelentette meg szerb–horvát nyelven Fred Hoyle Csillagászat című könyvét, amelyet Kiss László hét-nyolc évesen kezdett lapozgatni. A fotókat nagyon szerette, és felébredt benne a vágy, hogy ezeket a dolgokat a saját szemével is lássa, hogy megismerje, megértse azt, ami olyan nagyon messze van tőle. Az univerzumot.

Gyerekkorában éjjelente örökig állt a szabadban, s leste a csillagos égboltot. Mára emlékszik egy 1986. októberi estére. Akkor, tizennégy évesen zseblámpával világított az égre, azért, hogy Horgosról üzenetet küldjön a világűrbe. Talán tíz percig küldte fényüzenetét, majd lemerült az elem. Meddig jutott el az a fényjel? Harmincegy évvel később, harmincegy fényév távolságban már a Vega csillagnál is messzebb járhat az a néhány foton, amely képes volt áthalolni a Föld légkörén – Kiss László máig megborzong, ha mélyebben belegondol a kozmosz valódi méreteibe.

„Büdös jugok”

A szabadkai gimnáziumban töméntelen mennyiségben kapták a fizikát, matematikát, biológiát, kémia. Az akkor még a matematika iránt is érdeklődő fiatallembert a Magyar Csillagászati Egyesület mai főtájkára, Mízsér Attila hívta meg egy nyári bakonyi észlelő táborba. Az a hét óriási hatást gyakorolt rá. Akkor és ott dönt el, hogy belőle fizikus, csillagász lesz, és hamarosan már az is, hogy ezt a szakmát a szegedi egyetemen tanulja ki. A balkáni háborúk szerkeztorák a szabadkai tanárokat, a fizikatanárát egészen Ausztráliáig repítették. A huszonhárom fős gimnáziumi évfolyamból huszonegyen Magyarországra jöttek tanulni, akik szinte kivétel nélkül itt találták életük párját, teremtették meg egzisztenciájukat. Sikeres budapesti ügyvéd, a koronavírus elleni harc frontvonalában szolgáló tüdőgyógyász kutatóorvos, informatikai vállalkozó, a világ túlfelén játékfilmek animátora, „egyszerű” tanárember és csélcspap világi egyaránt megtalálható az egykor összetartó csapatban. A frissen elismert ismeretterjesztő tudóst a csillagászat varázsolta el.

– En Jugoszláviában nőttem fel, az ottani ideológiai környezetben. Egyformán fontos volt a magyarságom és az, hogy Jugoszláviában vagyok az állampolgára. A szegedi évek alatt felbomlott Jugoszlávia, és kialakult a szoros kötődés Magyarországhoz. Nem volt könnyű menet, mert a bevándorlási ügyekkel foglalkozó hazai hivatalokban rendkívül udvariatlanok voltak a „jugókkal”. Én is „büdös jugó” voltam olykor, éppen emiatt 1998-ig nem is akartam magyar állampolgárságot. Szerettem volna megőrizni azt a jugoszlávágomat, amelyben szocializálódtam. Végül 2001-ben, immár PhD-ösztöndíjasként szereztem magyar állampolgárságot – idézett korábbi beszélgetésünk során Kiss László egy mozzanatot a múltjából.

A híres-neves szegedi Füvészkertből lekerített csillagda létrejöttét tevékenyen segítette. Betont kevert, járdaalapokat fektetett. 1992-től tíz év alatt Kiss László előbb egyetemistaként, majd PhD-hallgatóként, végül oktatóként mintegy húszezer embernek mutatta meg az ég csodáit. Észlelő csillagász lett, de téved, aki azt hiszi, hogy minden idejét a távcső tükréire, lencséire tapadva tölti. Munkájának zömét eleinte az tette ki, hogy mérési időt szerezzen valamelyik óriástávcsőben. A legnagyobb berendezésnél egy, néha másfél évvel későbbre van

időpont. A hazai távcsövek kisebbek, gyorsabb a pörgés, de itt is előfordul negyedéves várakozási idő. Hogy már tíz éve ki döntött az egyik legnagyobb hazai távcső, a piszkéstetői használatáról? Kiss László, aki olykor a saját pályázatát utasította el. A jogot az adta, hogy hazatérése után ő lett az MTA Konkoly Thege Miklós Csillagászati Kutatóintézet helyettes vezetője.

Kalocsai születésű, szintén csillagászhallgatóként az akkori feleségével és két gyermekével 2009-ben Sydney-ben élt, amikor hírt kapott a Magyar Tudományos Akadémia Lendület programjáról. Nem hitte, hogy nyerhet. Alaposan meglepődött, hogy ő is befutott, de örült, mert Ausztráliában nagyon zavarta, hogy az emigránsok gyermekei egymás között angolul és nem magyarul beszéltek. Elviselhetetlen perspektívák tűnt, hogy

kat, kivéve a Harry Potter-sorozatot. Megfogta a színház és egyáltalán minden, ami kultúra. A jó barát, Sármecky Krisztián gesztusaként 19 éve aszteroida viseli a nevét. Az többször jelent számára, hogy édesanyjáról 2004-ben kisbolygót neveztek el.

Meggyőződése, hogy minden magyar egyetemistának, különösen a kutatói pályára készülőnek néhány évre külföldre kell mennie, hogy megtanulja értékelni azt, ami itt van. Ő sem úgy ment el, hogy ide már soha sem tér vissza. Folyamatosan részt vett a hazai szakmai közéletben. Ausztráliából 2005 vége óta szerkesztette például a hírek.csillagaszat.hu portált. Az időeltolódás miatt ez a honlap számos alkalommal elsőként számolt be csillagászati szenzációkról. Kiss László kommunikációs készsége

munkációs tér egyre inkább meghatározó szerepet játszik a társadalmi folyamatok irányításában, és aki nem kommunikál, mintha nem is létezne. A tudomány nem teheti meg, hogy ebből kimaradjon – összegez Kiss László.

Miközben egyre nagyobb földi óriásteleszkópok és űrtávcsövek állnak a tudomány hadrendjébe, a csillagász szereti hangsúlyozni a kutatói képzésoero fontosságát. Lehet egy adatygütő eszköz bármilyen óriási teljesítményű vagy szélsőségesen pontos méréseket végző, a tudomány fejlődését a nyitott kérdések hajtják előre. Egyre többször válik szükségessé az inter- és multidiszciplináris megközelítés, ahol egymástól akár meglepően messze álló tudományoknak kell együttműködniük. Ha csak a Földön kívüli élet kérdéseire, az asztrobiológia megalapozására gondolunk, már magától értetődő, hogy a fizikának, kémianak, csillagászatnak, biológiának és az ezeken belüli szűkebb területeknek kell megtalálniuk azt a közös nyelvet, amelyen együtt tudnak válaszokat adni a nagy kérdésekre. Kutatói kreativitás és alkalmazkodóképesség nélkül lehetetlen vállalkozás lenne az ilyen igényű kutatások művelése.

A végső kérdés

– Sokszor megkérdezik tőlem: na de professzor úr, ez mind szép és jó, de végül is mi a csillagászat igazi haszna? Erre több választ mondanok, amelyekben közös motívum, hogy a csillagászat eredményeit ugyan kevesen értik, de szinte mindenkit érdekelnek. Ennek megfelelően van

Kiss László szerint a kommunikációs tér egyre inkább meghatározó szerepet játszik a társadalmi folyamatok irányításában Fotó: Kurucz Árpád

gyerekeire hasonló jövő várjon. Így hiába volt magyar–ausztrál állampolgár mindenki a családban – plusz Kiss szerb állampolgár –, hazatértél. A Lendület nyerteseként a Naprendszeren kívül bolygók, azaz az exobolygók kutatására vállalkozott.

Élet a Földön kívül

A magát csak szorgalmas kisiparosnak tartó csillagász az MTA doktora címet mindössze 35 évesen szerezte meg – a hazai csillagászok közül a legfiatalabbként. Kiss L. László (az L. betűt csak a tudományos szövegekben használja a könnyebb azonosíthatóság kedvéért) számára 2019 igencsak mozgalmas évnek bizonyult. Január elsejétől a Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont főigazgatói tisztét látja el, március 15-én Széchenyi-díjat kapott, májusban pedig a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja lett.

Imádja a sci-fit, és lehetőleg angolul olvas, mert nem tartja túl jónak a hazai fordításó-

azért is érdekes fejlemény, mert a családi legendárium szerint ötéves koráig nem beszélt, magába fordult kisgyerek volt. Azóta bepótolta az elmaradást:

– A tudományos ismeretterjesztés fontosságát magától értetődőnek tartom. Ma már egyáltalán nem a gazdagok kiváltsága a tudománnyal foglalkozás, mint az szokás volt a XIX. század végéig. A tudomány demokratizálódott, az egyetemek tudágyarain keresztül szinte bárki kutatóvá válhat. A tudomány legnagyobb finanszírozója szinte mindenütt az adófizetők pénzeleményem szerint a tudósok kutya kötelessége visszajelzést adni legfőbb támogatóiknak: maguknak az adófizető állampolgároknak. Természetesen nem minden jó kutató jó kommunikatőr, és nem feltétlenül a legjobb előadók, jó íráskészségük válnak a leg sikeresebb tudóskká. Mindettől függetlenül a tudománynak aktívan tennie kell, hogy legfrissebb eredményeit ismertesse közérthető formában. Az utóbbi néhány évben egyértelművé vált, hogy a kom-

egyfajta társadalmi hasznosság az elemi emberi kíváncsiság kielégítésében: a fekete lyukak, exobolygók, az ősröbbszázadok óta technológiát létrehozó fejlesztésekhez vezetnek. A precíz mérések igénye a földrajzi felfedezések korában a földi helymeghatározáson, a jó optikai minőségű távcsöveken keresztül közvetlen alkalmazott tudománnyá tette a csillagászatot, ma pedig a nagy adathalmazok kezelésében, a digitális képfeldolgozásban, az űrcsillagászat fejlesztésében jelennek meg olyan eljárások, eszközök és módszerek, amelyek később gyakorlati alkalmazásokban is megjelenhetnek – érzékelteti Kiss László, hogy messze többről van szó önelcé hobbijnál.

A végső kérdés, jelesül hogy gondolkodó lényként egyedül vagyunk-e az univerzumban, Kiss Lászlóól csak az optimista ösztönesség választás képes kivánni: nem tudja, de reméli, hogy nem.